

**BANDAR SELAMAT DAN KESELAMATAN KOMUNITI
BANDAR SELAMAT
(Safe City and Community Safety of Safe City)**

Jalaluddin Abdul Malek & Mohd Asruladlyi Ibrahim

ABSTRAK

Perancangan bandar merupakan satu seni dan sains pengurusan yang mengatur kehidupan penduduk dan komuniti bandar supaya sejahtera dari sudut material dan bukan material. Sejarah perkembangan bandar yang pesat di Malaysia bermula era zaman kolonial. Era perindustrian di England banyak memberi kesan kepada pembangunan bandar-bandar di Malaysia. Sejarah pemikiran pembangunan bandar dan komuniti bandar di Malaysia banyak merujuk konsep *garden city* dan berpaksikan pemikiran *Chicago School* sehinggalah ke era paska merdeka. Ini terbukti lahir konsep baru pembangunan komuniti bandar yang disadur daripada ilmu kolonial seperti konsep bandar pintar, bandar mapan, bandar sejahtera dan yang terkini bandar selamat. Konsep bandar selamat misalnya bertujuan untuk menyelesaikan isu sosial komuniti bandar seperti mencegah kejadian jenayah dan menjaga kesejahteraan penduduk. Sehubungan itu makalah ini membincangkan sejauh mana hasil perancangan bandar selamat dapat memastikan komuniti bandar benar-benar selamat dari aspek fizikal dan sosialnya. Epistemologi perbincangan ini berasaskan falsafah etika deontologikal iaitu melihat sejauh mana pengurusan komited bandar selamat memberi kesejahteraan kepada komuniti sosial penduduk bandar. Hasilnya terdapat tujuh ciri kawal selia yang baik (*good governance*) bandar selamat yang dapat merealisasikan keselamatan komuniti bandar selamat.

Kata kunci: Bandar Selamat, Komuniti Bandar, Selamat, komuniti sosial, pembangunan bandar

ABSTRACT

Urban planning is an art and science of management that govern the lives of people and communities of the city to prosper materially and non-materially corner. The rapid growth of urban history in Malaysia began colonial era. Industrial era in England have much impact on the development of cities in Malaysia. Historical thinking urban development and urban community in Malaysia, many refer to the concept of garden city and the Chicago School thought process until the post-independence era. This proved to birth new concept urban community development adapted from the colonial knowledge as smart city concept, sustainable cities, prosperous city and safer city. The safe city

concept seeks to resolve such social issues as urban communities prevent crime and protect the well-being of the population. Thus this paper discusses the extent to which the form of urban planning can ensure that the urban community is really safe from the physical and social aspects. Epistemological discussion is based on the philosophy of ethics deontological see how far the city secure a peace, or rather to the social community of the urban population. As a result there are seven characteristics of a good governance can realize the security of safe city community.

Keywords: Safe City, Community, Safety, social community, town development

PENGENALAN

Bandar selamat merupakan konsep baru pembangunan bandar yang dianjurkan oleh Jabatan Perancangan Bandar dan Desa (JPBD) Semenanjung Malaysia sejak tahun 2004. Konsep bandar selamat diperkenalkan dengan tujuan untuk mencegah kejadian jenayah yang semakin serius berlaku di bandar-bandar. Kejadian jenayah kekerasan dan jenayah harta benda semakin meningkat berlaku di bandar khususnya di Lembah Klang seperti kejadian mencuri, pecah rumah, merompak, merogol, sumbang mahram, bunuh dan sebagainya. Sesuai seperti mana hujah rasional saintifik, bagi mengatasi kejadian jenayah tersebut kerajaan Malaysia melalui JPBD telah memilih konsep bandar selamat untuk dilaksanakan di bandar-bandar yang sedia ada. Mekanisme pelaksanaan bandar selamat ialah menumpukan kepada penambahbaikan rekabentuk bandar untuk mengatasi kejadian jenayah demi menjaga keselamatan komuniti penduduknya. Sehubungan itu 23 langkah telah diperkenalkan oleh JPBD sebagai program melaksana konsep bandar selamat di bandar-bandar dengan tumpuan kepada memperbaiki fizikal bandar tadi (JPBD, 2004c). Namun begitu, tumpuan menjaga keselamatan berunsur kemanusiaan seperti emosi, psikologi dan spiritual iaitu perkara bukan fizikal kurang pula diberi perhatian. Pada hakikatnya, perancangan dan pengurusan bandar selamat merupakan tindakan pembangunan yang menyeluruh yang perlu kerjasama dari pelbagai pihak sama ada agensi kerajaan, pihak swasta, NGO dan penduduk bandar sendiri. Oleh sebab itu bila membicarakan aspek keselamatan, ia merujuk kepada pelbagai aspek keselamatan komuniti bandar seperti keselamatan ke atas persekitaran fizikal, ekonomi, alam sekitar, budaya dan sosialnya. Isunya, adakah tumpuan kepada memperbaiki fizikal bandar seperti penggunaan CCTV, menyediakan *bollard* dan papan tanda amaran dapat menjaga keselamatan komuniti bandar daripada ancaman jenayah? Adakah dengan hanya tanggung jawab oleh pihak pemerintah (authority define) semata-mata menjaga keselamatan komuniti bandar isu keselamatan boleh diselesaikan? Isu peranan sosial komuniti bandar secara menyeluruh juga mesti dilihat ke atas keberkesanan perancangan bandar selamat biar pun sebelum ini PDRM misalnya telah ada program penglibatan komuniti terhadap keselamatan bandar. Justeru, perbincangan ini memberi fokus keberkesanan perancangan dan pengurusan bandar selamat anjuran JPBD dalam menjaga keselamatan komuniti bandar di Malaysia yang berpaksikan peranan komuniti itu sendiri.

KONSEP BANDAR SELAMAT DI MALAYSIA

Dari segi sejarah, bandar selamat atau *safer cities* merupakan konsep pembangunan bandar yang diperkenalkan di bawah program oleh United Nations, Urban Habitat pada tahun 1996. Konsep bandar selamat merupakan konsep mikro bagi tujuan mencapai matlamat pembangunan yang lebih makro iaitu mewujudkan suasana bandar mapan dan berdaya huni. Dari sudut sejarah, prinsip keselamatan dalam pembangunan bandar sebenarnya telah dibincang sejak zaman *ancient city* lagi sehinggalah ke zaman *medieval city*, *renaissance city* termasuk zaman kebangkitan tamadun Islam di Eropah (Crouch, 1985). Prinsip keselamatan pada zaman tersebut menjadi agenda utama dengan tujuan untuk mempertahankan bandar dari serangan musuh. Kemudian pada zaman moden lahir pemikiran-pemikiran baru dalam pembangunan bandar. Antara pemikiran moden dalam membicarakan isu keselamatan pembangunan bandar ialah pemikiran *Chicago School* yang melihat kepada proses pembandaran, pemikiran *Frankfurt School* yang melihat hubungan manusia dengan rupa bentuk bandar dan *Los Angeles School* lebih melihat bandar dari sudut imej estetika dan imej masyarakatnya yang lebih kompleks di era pasca moden (Burchell & Sternlieb, 1984 dan Davis, 1990). Ertinya dari sudut falsafah, proses pembangunan bandar selamat yang berdasarkan falsafah etika deontologikal ialah merujuk kepada pihak berkuasa tempatan bertanggung jawab dalam memastikan persekitaran bandar menjadi selamat dan sejahtera kepada komuniti bandar.

Apa bila membicarakan tentang isu keselamatan komuniti bandar, sering kali kita melihat di dada akhbar tentang kejadian jenayah yang banyak berlaku di kawasan bandar. Bermula dari jenayah kecil, jenayah serius sehinggalah persoalan kesalahan sivil seperti kemalangan jalan raya, pencemaran alam sekitar dan sebagainya (Nelson, Bromley & Thomas, 2001). Seolah-olah persekitaran bandar kini menjadi seperti medan program realiti iaitu *Fear Factor* dan *Survivor* yang menguji kesabaran, keberanian dan perasaan komuniti penduduknya. Kadang-kadang suasana bandar sama ada di pusat bandar atau pinggir bandar boleh menimbulkan rasa fobia di kalangan komuniti penduduknya (Sparks, Girling & Loader, 2001). Tidak dinafikan individu dalam komuniti bandar sangat sensitif terhadap keselamatan lebih-lebih lagi menjaga persekitaran bandar supaya sentiasa kekal berdaya huni (Pain & Townshend, 2002). Sebab itu bila majalah *Readers Digest* bulan Julai 2006 mengklasifikasikan penduduk bandar di negara ini tidak bersopan dan tidak mesra manusia, ramai rakyat Malaysia memberi respon tidak puas hati dengan kenyataan itu di akhbar tempatan dan media massa. Dalam hal ini menunjukkan bahawa soal maruah, soal keselamatan dan soal kesejahteraan sangat sensitif di kalangan penduduk bandar di Malaysia. Oleh sebab itu isu dan persoalan bandar selamat ini begitu penting untuk diwacana dan dikupas demi mewujudkan bandar yang sentiasa berdaya huni kepada komunitinya.

Konsep keselamatan bandar atau dinamakan bandar selamat bukanlah satu yang asing kepada pembangunan kesejahteraan komuniti bandar. Keselamatan tempat kediaman sudah menjadi keperluan asas sosial komuniti bandar sejak dahulu lagi. Namun begitu jarang sekali keperluan keselamatan dibincang secara meluas dan menyeluruh skopnya. Tumpuan bandar selamat hanya ditumpukan kepada aspek keselamatan daripada berlaku kejadian jenayah di bandar-bandar (Kamalruddin Shamsudin, 2004). Sebenarnya, sejarah keselamatan bandar begitu luas dibincangkan sejak zaman revolusi industri lagi terutama menyentuh soal-soal keselesaan, kesihatan dan kesejahteraan penduduk. Ancaman

keselesaan dan keselamatan bandar di zaman revolusi industri berlaku kerana ramai penduduk migrasi ke bandar-bandar untuk mencari pekerjaan. Malangnya kawasan tempat tinggal di bandar tidak mencukupi. Sementara susun atur tempat kediaman dan kawasan perkilangan juga tidak teratur. Akibatnya wujud kawasan *slum*, *ghetto* dan rumah berkepadatan tinggi yang tidak terurus iaitu menjadi tempat tinggal penduduk yang migrasi tersebut. Biasanya kawasan seperti ini menjadi kawasan utama bermulanya kegiatan jenayah sama ada jenayah kecil dan jenayah yang lebih serius. Sehubungan itu timbul berbagai konsep baru pembangunan bandar seperti *garden cities*, bandar satelit, bandar mapan dan bandar selamat untuk memperbaiki semula mutu kehidupan bandar.

Konsep bandar selamat misalnya telah cuba diaplikasi untuk mengatasi masalah jenayah di bandar-bandar daripada mengancam daya huni komuniti penduduknya (JPBD, 2004a). Sebagai kefahaman kepada konsep mikro bandar selamat, konsep bandar makro yang lain seperti bandar berdaya huni (*Liveable City*) meletakkan syarat aspek keselamatan sebagai salah satu ciri kesejahteraan bandar jenis ini. Terdapat juga konsep bandar berasas teori kemanusiaan seperti konsep *human city* yang memasukkan juga aspek keselamatan sebagai salah satu ciri kesejahteraan bandar jenis ini. Begitu konsep makro bandar yang lain seperti konsep *home city* dan *sustainable city* menjadikan aspek keselamatan sebagai salah satu ciri kesejahteraan bandar tersebut. Semua konsep makro bandar tadi datang daripada buah fikiran cendekiawan barat sama ada bermula dari Eropah atau dari Amerika Syarikat. Justeru, tidak memmeranjatkan jika timbul konsep bandar selamat oleh UN Habitat dan JPBD yang bertujuan untuk mencegah kejadian jenayah di bandar-bandar. Dalam hal ini menunjukkan bahawa konsep bandar selamat terhasil daripada pemikiran rasional saintifik dunia barat yang dikenali sebagai sumber ilmu kolonial dan pengalaman lokal dalam konteks pembangunan di negara masing-masing.

Berdasar sumber ilmu kolonial tersebut, bagaimana pulakah pelaksanaan bandar selamat di peringkat lokal ? Di Malaysia, bandar selamat dilihat berdasarkan definisi bahawa bandar selamat ialah bandar yang bebas dari semua ancaman fizikal, sosial dan mental. Persekitarannya sentiasa dalam keadaan paling terpelihara kepada manusia dan tidak menimbulkan suasana yang boleh menggalakkan kejadian mengganggu-gugat kesejahteraan komuniti setempat. Penduduk dan komuniti bandar sentiasa berada dalam keadaan yang paling selamat, sejahtera, sihat dan ceria. Pelaksanaan program bandar selamat untuk bandar-bandar di Malaysia telah diluluskan oleh mesyuarat Jemaah Menteri pada 28 Januari 2004. Jemaah Menteri memutuskan supaya diwujudkan bandar dan pekan selamat misalnya mengelakkan lorong-lorong daripada sunyi, gelap dan lain-lain pembaikan sebagai langkah untuk mencegah jenayah (JPBD, 2004b). Empat matlamat utama mewujudkan bandar yang selamat iaitu pertama; bandar yang bebas dari keganasan (*violence*) merosakkan harta benda dan nyawa seperti gejala ragut, pecah rumah, kecurian dan sebagainya. Kedua; bandar yang bebas dari kemusnahan dan malapetaka ekoran bencana alam seperti banjir dan tanah runtuh. Ketiga; bandar yang bebas dari kemerosotan sosial dan moral (*social and moral decay*) seperti penagihan dadah, kecurian, jenayah kolar putih, rasuah, salah guna kuasa, hilang integriti dan sebagainya. Keempat; bandar yang bebas dari kemalangan dalam dan luar bangunan seperti kemalangan jalan raya, jatuh dari bangunan, kebakaran dan sebagainya. Sehubungan itu 23 langkah telah menjadi teras kepada pelaksanaan bandar selamat di Malaysia iaitu seperti di Jadual 1.

Namun begitu 23 langkah di Jadual 1 tersebut hanya menyentuh aspek mengatasi masalah jenayah melalui penambahbaikan ruang fizikal iaitu rekabentuk bandar. Langkah tersebut amat kurang menyentuh persoalan keselamatan dan isu komuniti bandar secara menyeluruh terutama terhadap aspek pembangunan kemanusiaan. Pada pandangan penulis, 23 langkah bandar selamat yang dianjurkan oleh JPBD boleh diandaikan sebagai penyelesaian bersifat jangka pendek. Hanya langkah ke 20 sahaja memperlihatkan strategi penyelesaian jangka panjang iaitu memperkasakan pendidikan manusia iaitu komuniti bandar. Perkara ini tidak menghairankan kerana cadangan 23 langkah tersebut merupakan saduran yang diambil daripada sumber ilmu kolonial. Program bandar selamat tersebut adalah kembangan daripada idea CPTED (Crime Prevention Through Environmental Design) yang biasanya digunakan dalam perancangan bandar selamat oleh negara barat seperti di Britain dan Australia (JPBD, 2004b). Penulis tidak menolak keseluruhan langkah-langkah tadi, tetapi persoalannya sejauh mana konsep bandar selamat boleh merealisasikan bandar berdaya huni kepada komuniti bandar jika aspek perbaikan persekitaran fizikal sahaja yang diberi keutamaan. Kejadian jenayah bermula daripada kewujudan individu yang bersikap anti sosial dalam komuniti bandar. Kelemahan individu tadi merupakan persoalan pokok yang perlu diberi perhatian utama di samping persoalan kelemahan rekabentuk fizikal bandar. Begitu juga, 23 langkah bandar selamat di atas kurang bersifat mencegah kejadian jenayah daripada berlaku, tetapi lebih menjurus kepada untuk mengelak dan mengawal kejadian jenayah berlaku di bandar-bandar (Yahaya Udin, 2006). Justeru, sejauh mana berkesan atau tidaknya 23 langkah konsep bandar selamat tadi perlu difikirkan semula dan boleh dibahaskan untuk menilai perlaksanaannya.

Jadual 1: Perlaksanaan Konsep Bandar Selamat dan 23 Langkah Pencegahan Jenayah

<p>A. Merekabentuk persekitaran fizikal</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Pengasingan laluan pejalan kaki dari jalan bermotor 2. Penyediaan bollard 3. Mengawal tanaman landaskap di laluan pejalan kaki 4. Penyelidikan pencegahan jenayah melalui kaedah rekabentuk persekitaran 5. Perkongsian maklumat jenayah melalui GIS- Based mapping 6. Penyemakan garis panduan susun atur perumahan 	<p>C. Kegiatan sosial/kemasyarakatan dan pendidikan/kesedaran awal</p> <ol style="list-style-type: none"> 20. Pendidikan 21. Pemasangan lampu di lorong tepi 22. Menyediakan risalah jenayah komuniti 23. Meningkatkan rondaan kawasan perumahan
<p>B. Memperkasakan kawasan sasaran</p> <ol style="list-style-type: none"> 7. Pondok polis 8. Papan tanda peringatan jenayah 9. Cermin keselamatan 10. Penggera keselamatan (alarm) 11. Mencuci/mengemaskan kawasan-kawasan semak 	<ol style="list-style-type: none"> 15. Laluan awam tidak terlindung atau menghalang pandangan awam 16. Mencahayakan atau menerangkan kawasan-kawasan yang menjadi sasaran 17. Tidak membenarkan perniagaan dan meletak kenderaan di kaki lima dan laluan

12. Tempat letak motosikal berkunci	pejalan kaki
13. Pemasangan <i>Closed Circuit Television</i> (CCTV)	18. Menjalankan pelbagai aktiviti perniagaan
14. Pemasangan lampu di kaki lima premis perniagaan	19. Perkhidmatan pengawal keselamatan swasta

Sumber: diubah suai daripada JPBD (2004a)

Ini bermakna, pembangunan bandar selamat seharusnya melihat aspek keselamatan yang lebih menyeluruh (Ramlan Othman, 2006). Keselamatan yang menyeluruh itu terangkum dalam isu komuniti bandar itu sendiri sama ada dari sudut keselamatan sosio-ekonomi, keselamatan persekitaran, keselamatan sosio-budaya dan agama, keselamatan hak asasi manusia dan kemanusiaan, keselamatan psikologi dan minda, keselamatan keperluan asas dan juga pendidikan. Tidak mungkin 23 langkah bandar selamat di atas dapat menyelamatkan sebuah bandar yang menghadapi berbagai kegawatan dan kemerosotan aspek-aspek di atas. Penggunaan CCTV semata-mata tidak dapat menyelamatkan kawasan komuniti bandar yang terancang jika di sebelahnya mempunyai kawasan komuniti setinggan, *slum* atau *ghetto* iaitu tempat yang biasanya menjadi punca kejadian jenayah. Bagaimana komuniti bandar berasa aman walaupun terdapat pondok polis di kawasan perumahan mereka jika di kawasan yang berhampiran terdapat kilang haram yang mencemarkan dan kilang membuat mercun. Bagaimana pula komuniti bandar berasa aman jika terdapat anak-anak dari kalangan mereka menjadi mat rempit, penagih dadah dan kaki perosak harta awam walaupun mempunyai kemudahan *bollard* dan tempat motosikal berkunci. Bagaimana komuniti bandar berasa aman jika di sebelah perumahannya terdapat kawasan kejiranan pendatang asing? Semua isu komuniti bandar ini perlu difikirkan sama ada 23 langkah bandar selamat tadi memberi kesan atau tidak dalam mewujudkan bandar yang benar-benar boleh berdaya huni. Bandar selamat merupakan salah satu ciri kesejahteraan kepada konsep makro bandar berdaya huni (*Liveable City*). Susutnya ciri-ciri keselamatan bandar, boleh menyebabkan daya huni bandar boleh terjejas.

BANDAR SELAMAT DALAM ERA TRANSFORMASI

Pada 16 April 2010, lanjutan daripada pelaksanaan inisiatif Lab NKRA Mengurangkan jenayah melalui Program Bandar Selamat, Unit Khas NKRA Bandar Selamat telah ditubuhkan secara pentadbiran di bawah pengendalian Timbalan Ketua Pengarah (Perancangan), Encik Kamalruddin Shamsudin. Puan Siow Suan Neo sebagai Ketua Unit Khas NKRA Bandar Selamat bersama dengan 12 orang pegawai telah ditugaskan untuk melaksanakan semua inisiatif yang telah ditetapkan dalam Lab NKRA. Takrifan semula Program Bandar Selamat 2010 mengandungi tiga Strategi dan 15 Langkah Pencegahan Jenayah seperti Rajah 1. Antara fungsi tambahan memperluaskan program bandar selamat selain daripada komponen bebas dari keganasan ialah; Pertama bebas dari kemusnahan dan malapetaka ekoran bencana alam; Kedua, bebas dari kemerosotan sosial

dan moral; dan ketiga bebas dari kemalangan meragut nyawa sama ada di dalam dan di luar bangunan (JPBD, 2011).

Rajah 1: Takrifan Semula Bandar Selamat

Sumber: JPBD 2011

Takrifan semula juga berasaskan tiga strategi utama iaitu seperti di Rajah 2;

Rajah 2: Strategi Utama Takrifan Semula Bandar Selamat

Sumber: JPBD 2011

Perubahan takrifan bandar selamat mempunyai logo seperti Rajah 3 di bawah. Logo baru Bandar Selamat mempunyai tiga jenis warna iaitu jingga, biru dan hijau yang mewakili tiga strategi utama iaitu; Warna jingga mewakili Strategi 1: Merekabebentuk persekitaran fizikal; Warna hijau mewakili Strategi 2: Memperkasakan kawasan sasaran; Warna biru mewakili Strategi 3: Pengurusan, penyertaan komuniti dan kesedaran awam; 12 cabang berserta tiga bulatan mewakili 15 langkah di dalam Program Bandar Selamat.

Rajah 3: Logo Baru Bandar Selamat

Sumber: JPBD 2011

Perlaksanaan 15 langkah di bawah transformasi program bandar selamat ialah seperti berikut:-

1. Pengasingan laluan pejalan kaki dari laluan bermotor.
2. Pelaksanaan reka bentuk persekitaran fizikal yang selamat (CPTED).
3. Pemetaan GIS jenayah dan Program Bandar Selamat.
4. Penyediaan balai polis tetap atau bergerak.
5. Penyediaan cermin keselamatan.
6. Penyediaan papan tanda peringatan jenayah.
7. Penyediaan penggera keselamatan.
8. Penyediaan tempat motosikal berkunci.
9. Pemasangan kamera litar tertutup (CCTV) di kawasan perniagaan dan tempat awam.
10. Pencahayaan di kawasan sasaran iaitu di tepi, hadapan dan belakang rumah/bangunan premis perniagaan, tempat awam dan perumahan.
11. Laluan awam tidak terlindung dari pandangan awam.
12. Penjanaan aktiviti bersesuaian di kawasan terdedah jenayah.
13. Pendidikan, kesedaran awam dan publisiti.
14. Meningkatkan rondaan di kawasan perumahan.
15. Agenda tetap bulanan dalam Mesyuarat Majlis Penuh PBT

BANDAR SELAMAT DAN ISU SOSIAL KOMUNITI BANDAR

Perbahasan makalah ini mengenai bandar, keselamatan bandar serta kesejahteraan daya huni bandar boleh dilihat dari sudut falsafah, sosiologi dan teologi. Namun begitu, perbincangan ini memberi fokus perbahasan mengenai konsep bandar selamat dari sudut governan dan sosiologi komuniti bandar. Bandar dari sudut teori sosiologi klasik ialah pusat perkembangan tamadun manusia. Manakala desa dianggap kawasan yang mundur dan ketinggalan. Sedangkan dalam era modenisasi bandar dan desa telah dianggap sebagai salin melengkapi untuk memajukan tamadun pembedanran (Hollis, 2013). Melalui perkembangan teknologi termaju seperti ICT, hubungan sempadan bandar-desa tidak lagi terbatas, malah saling melengkapi antara satu sama lain seperti kemajuan konsep *smart city* dan *smart village*. Manusia sebagai pemacu tamadun pembedaran tidak hanya melihat kemajuan material semata-mata, tetapi juga melihat kemajuan pembedaran dari sudut nilai sivil, estetika dan moral. Kemajuan seimbang antara material dan non material tu menjadi teras kepada kehidupan bandar yang sejahtera, selamat dan berkualiti seperti mana manusia ingini. Namun begitu dalam proses pembedaran, kemajuan tamadun bandar sentiasa mengalami proses pasang surutnya. Proses pasang surut pembedaran ini berkaitan dengan corak interaksi manusia atau penduduknya sama ada cenderung kepada interaksi positif atau interaksi berbentuk negatif. Menurut Simmel (1969) dan Pain & Townshend (2002), keselamatan bandar merosot kerana disebabkan interaksi sosial individu dan komuniti bandar lebih cenderung kepada perkara anti-sosial seperti melakukan jenayah dan vandalisme. Faktor individualistik manusia yang anti-sosial, hilang sifat jatidiri dan tidak sayangkan tempat tinggal merupakan punca utama bandar menjadi tidak selamat (Ekblom et. al, 1996). Begitu juga hasil kajian lokal seperti oleh Ramlan Othman (2006) dan Yahaya Udin (2006), ancaman utama keselamatan hidup komuniti bandar ialah datangnya daripada ahli komuniti bandar itu sendiri, sehingga membawa kerugian kepada masyarakat dan mengancam persekitaran bandar.

Sehubungan itu, kemerosotan kualiti hidup komuniti bandar bukan hanya disebabkan oleh kelemahan fizikal dan rekabentuk bandar seperti mana 23 langkah bandar selamat. Sebab utama kemerosotan keselamatan dan kesejahteraan bandar merangkumi pelbagai aspek termasuk kelemahan aspek manusia. Kemerosotan pembangunan material bandar hasil pemikiran *Chicago School* telah berlaku kini sebagai contohnya bila bandaraya berkembang daripada metropolis, kepada megalopolis, dan seterusnya kepada tiranopolis dan nekropolis. Semuanya akibat daripada pertambahan penduduk dan pembangunan yang mengabaikan pembangunan manusia (Mumford, 1938). Walaupun perkembangan pembedaran tersebut tidak semua membawa keburukan, tetapi perbincangan ini sangat bimbang bila tahap pembedaran mencapai tingkat tiranopolis dan nekropolis yang mengancam kehidupan komuniti bandar. Kebimbangan ini telah mengubah pendekatan pemikiran pembedaran daripada urbanisasi (*urbanisation*) kepada pemikiran baru pembedaran (*new urbanism*) yang lebih mikro seperti kelahiran idea bandar selamat (Zimring, 2013).

Tiranopolis ialah bandaraya yang mencapai tingkat perkembangan yang merosotnya moral penduduk, meluasnya kejahatan dan anti sosial sehingga dikuasai oleh golongan yang menggugat keamanan dan kesejahteraan bandar. Manakala nekropolis ialah

bandaraya yang sedang mengalami kehancuran kemajuan dan keselamatan kerana aspek kejahatan dan anti sosial tadi tidak dapat dibendung lagi. Pada peringkat ini peradaban runtuh dan bandaraya menjadi musnah dan tidak lagi selamat untuk menjadi tempat tinggal. Jika terjadi kedua-dua tahap pembandaran tersebut, ia sangat mengancam kepada kemajuan bandar serta kesejahteraan hidup komuniti bandar. Kemerostan bandaraya pada tingkat tiranopolis dan nekropolis juga menyebabkan semua persekitaran bandar tidak selamat termasuk persekitaran keluarga, persekitaran masyarakat, persekitaran kerja, persekitaran sosial, persekitaran politik, persekitaran fizikal dan persekitaran ruwang siber. Keselamatan dan kesejahteraan semua persekitaran tadi tergugat kerana penekanan pembangunan selama ini tidak menyeluruh termasuk meninggalkan pembangunan sosial komuniti bandar. Perubahan tahap-tahap pembandaran tadi mula asalnya bersifat evolusi, tetapi dengan kelemahan penekanan pembangunan yang dinyatakan ia berubah menjadi devolusi (mundur) (Wijoyo 2005).

Antara sebab lain bandaraya mencapai tahap pembandaran tiranopolis dan nekropolis ialah berlaku penurunan kualiti hidup komuniti bandar. Majoriti penduduk dalam komuniti bandar tidak lagi mendapat nikmat kesejahteraan hidup kerana modal sosial dan modal insan sebahagian daripada mereka telah rosak. Modal sosial dan modal insan menjadi rosak kerana kejadian gejala anti sosial semakin menjadi-jadi. Termasuk wujud generasi muda yang sukar dikawal, terlibat dengan kejadian jenayah, salah guna dadah dan keruntuhan moral di kalangan mereka semakin banyak berlaku. Begitu juga perbuatan merosakkan harta awam (vandalisme) semakin menjadi-jadi dan rasa hormat terhadap hak individu dan hak masyarakat sudah tidak wujud lagi. Sebab itu kejadian jenayah semakin meningkat dari tahun ke tahun dan kalau ada pengurangan pun pada kadar yang amat kecil. Oleh itu, sebarang tindakan perubahan pembandaran berbentuk *leapfrog* dalam era transformasi perlu berhati-hati khususnya dalam melaksana konsep bandar selamat supaya tidak terlalu fokus kepada aspek perubahan fizikal sehingga meninggalkan aspek pembangunan modal insan dan modal sosial (Livezey, 2000).

Menjadi satu kebimbangan dalam era kemajuan transformasi bila kadar pertumbuhan jenayah bandar-bandar di Malaysia menjadi semakin meningkat. Statistik telah menunjukkan kejadian jenayah bandar semakin meningkat berlaku di Malaysia akibat pertumbuhan penduduk yang semakin bertambah. Akibatnya penduduk bandar mengalami kemerostan kualiti hidup termasuk aspek keselamatan. Laporan Kualiti Hidup Malaysia 2004 menunjukkan dalam tempoh tahun 1990 hingga 2002 indeks keselamatan awam telah menurun sebanyak 19.9 mata (JPBD, 2006). Berdasarkan statistik kejadian jenayah oleh Polis Di Raja Malaysia (PDRM, 2014) pula, antara bulan Januari hingga Mac 2006 kejadian jenayah kekerasan berjumlah 12,210 iaitu pada purata 4,070 kes sebulan, kejadian jenayah harta benda berjumlah 36,960 iaitu pada purata 12,320 kes sebulan, kejadian jenayah komersial berjumlah 1,731 iaitu pada purata 577 kes sebulan dan kejadian jenayah narkotik berjumlah 5,215 iaitu pada purata 1,738 kes sebulan. Semua kejadian jenayah tersebut telah dilapor atau ada dalam rekod pihak PDRM yang kebanyakannya berlaku di bandar-bandar. Itu semua telah dilaporkan, bagaimanakah yang tidak dilaporkan? Mungkin jumlah tadi boleh bertambah lagi.

Penulis percaya jika dibuat tinjauan di kalangan orang ramai, majoriti mereka berpendapat pencegahan jenayah di bandar-bandar bukan hanya bergantung kepada satu pihak sahaja. Kejadian jenayah di bandar-bandar boleh berlaku kerana terdapat perkaitan antara kelemahan struktur, manusia dan budaya dengan kelemahan rekabentuk bandar,

kelemahan pengurusan bandar dan kelemahan persekitaran bandar yang mempengaruhi kejadian jenayah tersebut (Shaw, 1995 dan Singh & Pelton, 2013.). Perubahan struktur, manusia dan budaya perlu diambil kira secara kolektif termasuk perubahan aspek politik, ekonomi, demografi, sosio budaya, infrastruktur dan fizikal, teknologi, pendidikan, undang-undang dan alam sekitar (PEDSITELE). Dari segi struktur, semua pihak perlu terlibat menjaga keselamatan bandar sama ada di pihak pemerintah iaitu kerajaan, pihak birokratik seperti pihak berkuasa tempatan (PBT) dan juga komuniti bandar itu sendiri. Begitu juga dari sudut manusia dan budaya, kejadian jenayah perlu dilihat puncanya dari akar umbi yang melibatkan berbagai faktor punca kejadian termasuk faktor PEDSITELE. Oleh sebab itu jika terlalu bergantung kepada 23 langkah (Jadual 1), dibimbangi matlamat konsep bandar selamat untuk mewujudkan bandar berdaya huni serta komuniti sejahtera bandar sukar tercapai sepenuhnya.

KOMUNITI BANDAR SELAMAT, SELAMATKAH BANDAR SELAMAT ?

Suasana keselamatan bandar jika menjadi lebih serius ia boleh mengancam psikologi kehidupan komuniti bandar. Sejak pelancaran konsep bandar selamat pada tahun 2004 hingga tahun 2006 kemajuan pelaksanaan 23 langkah oleh 38 PBT telah mencapai tahap lebih daripada 70% (Kamalruddin Shamsudin, 2006). Tetapi pencapaian ini tidak merangkumi keseluruhan PBT kerana tidak semua PBT melaksanakan 23 langkah konsep bandar selamat tersebut. Tahap 70% pencapaian ialah merujuk kepada aspek kuantiti pelaksanaannya, sementara keberkesanan kualiti daripada 23 langkah pelaksanaan tadi tidak pula diketahui. Justeru, timbul persoalan sejauh mana kah pelaksanaan program bandar selamat tadi menyeluruh, sedangkan kejadian jenayah menurut laporan PDRM tetap tinggi ?

Tidak mustahil suasana tidak selamat yang berlaku kepada komuniti bandar akibat kelemahan persekitaran sosial boleh menimbulkan berbagai perasaan fobia (polyphobia) di kalangan penduduk (Sparks, Girling & Loader, 2001). Fobia merupakan satu perasaan takut yang tekal dan tidak rasional tentang sesuatu objek atau aktiviti, dan diikuti oleh satu keinginan yang kuat untuk mengelakkannya. Ia merupakan perasaan takut yang tidak sihat dari sudut psikologi yang disebabkan oleh situasi sosial yang terancam. Fobia yang pelbagai di kalangan komuniti bandar boleh dibahagikan kepada tiga jenis. Pertama dinamakan fobia mudah iaitu ketakutan kepada objek atau makhluk seperti pelaku jenayah. Jenis fobia yang kedua dinamakan fobia sosial iaitu ketakutan yang luar biasa dan tidak rasional seperti takut berhadapan dengan sesuatu situasi atau sesuatu peristiwa. Jenis fobia yang ketiga ialah fobia agora iaitu ketakutan kepada tempat terbuka (Atwater, 1990).

Semua fobia tadi boleh berlaku kepada komuniti bandar akibat hilang rasa kesejahteraan dan rasa selamat di persekitaran kehidupan mereka sehingga boleh mengancam psikologi sesetengah individu. Namun begitu, kejadian fobia tadi bersifat serius dan masih terlalu awal untuk melihat kesannya kepada 23 langkah program bandar selamat setelah 10 tahun dilaksanakan. Namun begitu, ia perlu dibincang untuk memberi gambaran bahawa perancangan bandar selamat yang lalu masih terdapat banyak kelemahan khususnya merujuk kepada PBT yang telah melaksanakannya. Tidak cukup hanya 23 langkah perbaikan infrastruktur dan fizikal, faktor manusia juga perlu diambil

kira termasuk menjaga aspek modal sosial dan modal insannya (Mohd Yusof Din, 2006). Jika kelemahan itu gagal diatasi, dibimbangi kejadian fobia di kalangan komuniti bandar boleh berlaku seperti mana yang akan dibincang selepas ini.

Jenis fobia yang pertama ialah ketakutan melalui pejalan kaki atau tempat lintasan pejalan kaki (*Agyrophobia*). Oleh kerana 23 langkah yang dilaksana oleh PBT lebih menumpukan kepada isu pencegahan kejadian jenayah, isu keselamatan di jalan raya sepatutnya turut dimasukkan supaya ketakutan melalui pejalan kaki dan lintasan pejalan kaki di kalangan penduduk bandar tidak belaku. Sebagai contohnya terdapat lintasan pejalan (zebra crossing) tidak dipatuhi oleh pemandu kenderaan apa bila orang ramai hendak melintas jalan.

Kedua, ketakutan untuk berjalan kaki (*Ambulophobia*). Fobia ini berlaku kerana terdapat kejadian jenayah yang sukar diduga seperti ancaman secara tiba-tiba apa bila orang ramai berjalan kaki. Ianya berlaku bukan sahaja di tempat terpencil tetapi juga di tempat awam seperti kawasan perniagaan (Levi, 2001). Pelaku jenayah seperti penyeluk saku memang sukar dijangka kegiatan mereka. Modus operandi penjenayah penyeluk saku misalnya melakukan jenayah dengan secara senyap dan teratur. Oleh sebab itu timbul soalan, apakah dengan penyediaan *bollard*, CCTV, pemisahan ruang pejalan kaki daripada jalan utama dan rondaan polis dapat mengatasi masalah jenayah dengan lebih berkesan ?

Ketiga, ketakutan kepada masyarakat sekeliling (*Anthropophobia*). Wujud kesejahteraan dan kesejahteraan komuniti bandar banyak bergantung kepada keadaan keharmonian masyarakat sekeliling. Oleh itu, 23 langkah bandar selamat yang dilaksana oleh PBT memang sukar untuk berjaya jika mengabaikan kerjasama antara komuniti bandar. Soal kepercayaan kepada masyarakat bergantung kepada sejauh mana sikap, moral dan kualiti hidup komuniti bandar tersebut. Seperti mana yang telah disebut di atas, bagaimana perasaan anda sekiranya kawasan perumahan berjiran dengan kawasan setinggian pendatang haram? Sedikit sebanyak kita akan merasa bimbang dan takut untuk meninggalkan rumah. Sedangkan isu pendatang haram bukan bidang kuasa PBT untuk menyelesaikannya.

Keempat, ketakutan kepada kebebasan (*Electrophobia*). Bagi ibu-bapa yang prihatin terhadap kebebasan anak-anak untuk melakukan aktiviti harian, mereka tentu merasa bimbang bila kejadian jenayah kekerasan semakin meningkat. Akibat persekitaran kawasan bandar yang kurang aman, mereka tentunya keberatan untuk memberi kebebasan sepenuhnya kepada anak-anak untuk berjalan ke bandar, bermain atau menziarahi rumah rakan. Justeru, adakah 23 langkah tersebut boleh mengatasi perasaan kebimbangan ibu-bapa untuk memberi kebebasan kepada anak-anak mereka melakukan aktiviti harian ? Atau adakah anak-anak semakin tertekan kerana kehidupan mereka semakin terkongkong dengan persekitaran yang tidak aman ? Adakah untuk mengatasi masalah fobia ini cukup dengan memperbaiki ruang fizikal sahaja dan mengabaikan isu pembangunan manusia dan pembangunan masyarakat ?

Kelima, ketakutan kepada hutan atau semak samun (*Hylophobia*). Kejadian fobia ini boleh berlaku bila persekitaran lanskap bandar tidak terjaga. Dua jenis hutan terdapat di bandar iaitu pertama hutan semulajadi yang dipelihara sebagai hutan rezab bandar. Keduanya hutan buatan manusia seperti taman-taman bandar yang berfungsi sebagai kawasan rekreasi. Kawasan hutan buatan manusia mungkin dikawal penggunaannya, tetapi kawasan hutan rezab bandar seperti semak samun boleh jadi tidak dikawal. Ini

memberi peluang kepada penjenayah untuk bersembunyi di kawasan tersebut. Persoalannya adakah PBT memantau atau mengawal selia rezab hutan bandar dan kawasan semak samun itu ? Bagaimana pula kerjasama daripada komuniti bandar adakah mereka sanggup bergotong-royong bagi menyelenggara rezab hutan bandar tersebut ?

Keenam, ketakutan kepada banjir (*Antlophobia*). Sejak akhir-akhir ini kejadian banjir kilat di bandar-bandar kerap berlaku terutama di Lembah Klang. Kejadian banjir kilat berlaku kerana persekitaran bandar tidak bersih termasuk longkang-longkang dan sungai dipenuhi sampah. Faktor manusia yang kurang sivik dan kesedaran mengenai pembuangan sampah menyebabkan sampah sarap dibuang merata-rata. Akibatnya bila hujan lebat ketakutan komuniti bandar terhadap banjir kilat boleh berlaku. Namun begitu 23 langkah bandar selamat belum lagi memasukkan aspek ini dalam kerangka mengatasi ancaman banjir kilat di bandar-bandar.

Ketujuh, ketakutan tinggal berseorangan (*Anuptaphobia*). Penjenayah sudah menjadi tidak takut untuk mencero boh rumah di bandar-bandar walaupun pada waktu siang hari. Ini menyebabkan komuniti bandar boleh berada dalam ketakutan walaupun tinggal di rumah sendiri. Walaupun 23 langkah bandar selamat menggalakkan rumah-rumah memasang *alarm*, tetapi para penjenayah boleh memasuki rumah dengan berbagai-bagai cara walaupun ada kalanya tuan rumah berada di dalam rumah. Apakah sebabnya kejadian seperti ini boleh berlaku ? Sudah tentu menunjukkan kesatuan komuniti bandar di kawasan tersebut terlalu rapuh sehingga jiran tidak mengenali jiran di sebelahnya kerana menegakkan prinsip 'tidak mahu menjaga tepi kain orang'. Justeru, tidak menghairankan terdapat kejadian jiran dirompak waktu siang hari sedangkan jiran di sebelah rumah tidak mengetahuinya.

Kelapan, ketakutan kepada lelaki (*Arrhenphobia & Hominophobia*). Kejadian sumbang mahram dan dirogol oleh orang yang dikenali sering berlaku kepada wanita dan kanak-kanak perempuan sejak akhir-akhir ini. Berdasarkan rekod PDRM, majoriti mereka yang melakukan sumbang mahram dan cabul ialah individu yang dikenali seperti bapa, bapa tiri dan bapa saudara. Akibatnya mangsa boleh menjadi trauma dan fobia terhadap individu yang dikenali atau tidak dikenali sama ada bersifat sementara atau kekal. Begitu juga menurut rekod PDRM kejadian sumbang mahram banyak berlaku di dalam rumah mangsa atau rumah saudara mara mangsa itu sendiri yang memang dikenali. Persoalannya cukupkah atau tidak 23 langkah bandar selamat di atas dapat menjamin keselamatan persekitaran rumah tangga dengan meninggalkan aspek pembangunan manusia iaitu modal sosial dan modal insan ? Pembinaan rumah yang mempunyai cukup bilik untuk ibu bapa, anak lelaki dan anak perempuan contohnya patut dititik beratkan supaya sumbang mahram dapat dicegah.

Kesembilan, ketakutan kejadian rogol (*Virginitiphobia*) sehingga membawa ketakutan terhadap seks (*Genophobia*). Ketakutan ini boleh terjadi kepada mangsa rogol, mangsa cabul dan mangsa sumbang mahram. Seperti mana ketakutan kepada lelaki, masalah utama perlaksanaan konsep bandar selamat ialah tidak merangkumi keselamatan rumah tangga kerana PBT tidak mempunyai kuasa melainkan kuasa tersebut terletak di bawah jabatan agama negeri masing-masing. Namun begitu, kejadian sumbang mahram boleh dielakkan jika penjualan VCD lucah di kawasan PBT dapat dibendung. Sepatutnya pendedahan mengenai jenayah seks dan cara-cara mengelakkannya perlu dimasukkan di bawah program pendidikan iaitu langkah yang ke 20. Selain itu PBT perlu ada ketetapan garis panduan yang tegas di mana rumah yang hendak dibina mesti sekurang-kurangnya

ada tiga bilik. Ianya bertujuan untuk memisahkan bilik tidur ibubapa, anak perempuan dan anak lelaki.

Kesepuluh, ketakutan kepada hari gelap atau malam (*Nyctophobia*). Berkait juga dengan ketakutan kepada hutan dan semak, kawasan yang mempunyai litupan hutan bandar serta tidak mempunyai lampu jalan memang cepat menjadi gelap. Ini boleh menimbulkan ketakutan kepada komuniti bandar untuk melalui kawasan tersebut. Tambahan pula untuk memasang lampu jalan di kawasan yang terpencil memang dianggap kurang ekonomik. Sehubungan itu, bagaimana 23 langkah boleh menyelesaikan masalah ini ?

Kesebelas, ketakutan kepada penggunaan komputer (*Cyberphobia*). Ledakan teknologi maklumat dan komunikasi (ICTs) secara tidak langsung memberi kita pendedahan kepada dunia global tanpa sempadan, pada bila-bila masa dan merentasi berbagai budaya. Kerancangan penggunaan komputer dan internet menyebabkan pengguna tidak kira batasan umur boleh melayari maklumat melalui reruang siber. Namun begitu, tidak semua maklumat yang ada dalam internet sesuai dengan sosio-budaya tempatan. Maklumat seperti pornografi di internet boleh mengancam minda anak-anak jika dapat dilayari oleh mereka tanpa kawalan seperti di *cybercafe*. Nampaknya dalam 23 langkah bandar selamat tersebut perkara jenayah yang boleh merosakkan minda ini tidak pula di sentuh. Siapakah yang mengawal aktiviti *cybercafe* ? Khususnya merujuk kepada kawalan waktu beroperasi dan kandungan maklumat yang boleh dilayari oleh pengguna ? Kerosakan dan kecelaruan minda anak-anak kesan penggunaan ICTs ini boleh menyebabkan mereka terjebak dalam kancang jenayah. Mungkin pada awalnya sebagai vandalisme dan seterusnya boleh melakukan jenayah berat.

Kedua belas, ketakutan kepada maklumat di papan iklan atau amaran keselamatan (*Signboard phobia*) di kawasan perumahan. Langkah yang kelapan dalam 23 langkah program bandar selamat nampaknya boleh menimbulkan kebimbangan kepada komuniti bandar yang memiliki rumah. Ini kerana dengan adanya papan tanda seperti papan amaran kawasan jenayah tersebut, ia boleh menurunkan nilai hartanah seperti rumah dan kedai. Pasaran jual beli hartanah boleh menjadi malap seperti harga rumah semakin menurun kerana pelanggan dari luar takut membeli rumah di kawasan tersebut kerana merasa tidak selamat.

Semua kejadian fobia di atas boleh terjadi jika bandar mencapai tahap tiranopolis dan nekropolis. Namun begitu kejadian fobia yang dibincangkan bukan bersifat menyeluruh atau boleh dialami oleh semua penduduk dalam komuniti bandar. Penduduk yang mengalami kejadian fobia ini lebih bersifat minoriti iaitu berdasarkan kajian kes atau kes-kes terpencil. Walaupun begitu ianya tidak boleh dipandang ringan kerana dalam pembangunan bandar selamat, kesejahteraan golongan minoriti dan golongan majoriti tetap diambil kira. Para pelaku jenayah walaupun minoriti, mereka boleh memberi ancaman yang besar kepada keselamatan dan kesejahteraan hidup komuniti di bandar-bandar. Kesimpulannya, persoalan pencegahan jenayah dalam bandar selamat tidak boleh hanya bergantung kepada CCTV dan penggera keselamatan rumah. Aspek PEDSITELE terutamanya pendidikan perlu diberi perhatian utama. Melalui pendidikan dan aktiviti kempen keselamatan, komuniti bandar dapat kesedaran untuk bertindak awal mencegah kejadian jenayah di kawasan mereka (Singh & Pelton, 2013). Pencegahan jenayah boleh dibuat sama ada mereka muafakat antara komuniti atau mendapat kerjasama pihak berkepentingan seperti PBT dan pihak swasta.

GOOD GOVERNANCE UNTUK KESEJAHTERAAN KOMUNITI BANDAR SELAMAT

Berasaskan hujah falsafah etika deontologikal, perancangan bandar selamat boleh memberi kesejahteraan kepada komuniti bandar bila proses pengurusan komited dan bertanggung jawab terhadap pembangunan bersepadu, komprehensif dan bermuafakat (*Collaborative*). Demi mencapai perancangan bandar selamat yang bersepadu, komprehensif dan bermuafakat, ianya perlu dilihat kepada tiga sudut perbincangan iaitu dari sudut falsafah, teologi dan sosiologinya (Jadual 2). Pertama dilihat dari sudut hujah falsafah kebenaran iaitu pihak pemerintah melihat kepada proses bandar selamat boleh memberi faedah kepada majoriti penduduk. Sementara falsafah etika pihak awam iaitu komuniti bandar pula melihat bagaimana proses bandar selamat tadi boleh menjamin keselamatan fizikal, rohani dan spiritual. Ini bermakna soal keselamatan dan kesejahteraan bandar telah dianggap nilai universalisme iaitu nilai yang diakui sejagat seperti mana telah dibincangkan sebelum ini. Cuma piawainya sahaja yang berlainan bergantung kepada negara, sistem sosial dan sistem pemerintahannya. Namun begitu dari segi perlaksanaan, falsafah bandar selamat boleh dilihat kebenaran perancangan dan pengurusannya berdasar kepada pendapat oleh mereka yang memerintah (*authority defined*) atau pendapat oleh pihak awam (*everyday defined*) (Douglas et al 1980 dan Sparks, Girling & Loader, 2001). Ertinya, dalam perancangan dan pengurusan bandar selamat perkara-perkara kabur (subjektif) dan luas perlu diambil kira di samping perkara muktamad (objektif) dan terfokus seperti 23 langkah di atas.

Keduanya, perbincangan dari sudut teologi perancangan dan pengurusan bandar selamat boleh dilihat dari sudut pandangan Islam *Revival*, Islam Liberal ataupun Islam Hadhari. Dalam perbincangan ini penulis berminat untuk mengutarakan dasar terkini iaitu prinsip Islam Hadhari yang menekankan aspek hubungan di antara manusia dengan Tuhannya, hubungan manusia dengan manusia serta hubungan manusia dengan persekitarannya. Ini bermakna Islam Hadhari melihat penjagaan keselamatan bandar bermula daripada pihak awam iaitu komuniti bandar dari sudut menjaga akidah (agama), akal, nyawa, harta, keturunan, maruah, institusi keluarga dan alam sekitar (JAKIM, 2005). Dalam pada itu sebagai negara yang berbilang bangsa soal-soal keselamatan bandar khususnya kawasan perumahan telahpun diambil kira oleh sesetengah komuniti bandar di Malaysia. Kaum Cina misalnya dengan konsep *Feng Shui* (Lilian Too, 1997), kaum India misalnya dengan konsep *Vasthu Sastra* (Selva, 2003) dan orang Melayu dengan petua membina rumah sama ada daripada Kitab Tajul Muluk dan kitab-kitab pengajian Islam lain seperti *al-Madina al-fadila (The Virtuous City)* oleh al-Farabi (Abdul Rahman Al-Ahmadi, 2000).

Ketiga dari sudut sosiologi, iaitu melihat isu keselamatan bandar berkait rapat dengan proses adaptasi, difusi dan inovasi perkara fizikal dan bukan fizikal bandar selamat oleh semua pihak. Ini termasuk merangka perubahan sosial terancang di kalangan komuniti bandar, memperkasakan pembangunan sosio-ekonomi yang seimbang, pembangunan pendidikan dan budaya komuniti bandar seperti membangun masyarakat bermaklumat dan masyarakat berilmu pengetahuan, serta mempercepatkan kewujudan pembandaran mapan. Ertinya dalam aspek sosial, program bandar selamat perlu melihat sejauh mana sistem sosial bandar tadi berjalan dan menjaga keharmonian, keselamatan dan

kesejahteraan komuniti bandar. Oleh sebab itu dari aspek sosiologi, sepatutnya semua struktur masyarakat iaitu pihak pemerintah, pentadbir (birokratik), pengusaha (swasta) dan komuniti bandar perlu terlibat dalam memperkasakan program bandar selamat.

Namun begitu, sejauh mana berlakunya hubungan sosial dan modal insan yang bersifat plural di kalangan komuniti bandar masih lagi menjadi tanda tanya. Tidak dinafikan langkah ke 20 dan 23 (Jadual 1) menumpukan kepada pendidikan dan rondaan kawasan perumahan, tetapi masalahnya sejauh mana ianya berkesan? Memperkasakan modal sosial dan modal insan komuniti bandar yang berbilang bangsa, agama dan budaya (plural) diakui sangat sukar untuk dilaksanakan (Field, 2003). Namun begitu, dari segi sosiologinya tidak mustahil untuk dilaksanakan jika program bandar selamat oleh JPBD melihat aspek keselamatan bandar itu bersifat menyeluruh dan holistik. Penekanan aspek kawal selia yang baik (*good governance*) dalam perancangan dan pengurusan bandar selamat juga sangat penting (Jadual 2).

Tujuh ciri *good governance* sepatutnya perlu ada pada pihak pemerintah, pentadbir (biroktik), pengusaha (swasta) serta komuniti bandar. Ciri pertama, pihak-pihak berkenaan perlulah bertanggung jawab kepada kuasa masing-masing dalam mewujudkan keselamatan dan kesejahteraan bandar. Mungkin dalam hal ini pihak pemerintah dan pentadbir kena bertanggung jawab merangka program keselamatan bandar, sementara pengusaha dan komuniti bandar perlu bekerjasama menjayakan program keselamatan tadi. Ciri kedua ialah semua pihak perlu ada sifat ketelusan. Soal keselamatan dan kesejahteraan bandar perlu dicari jalan penyelesaian secara mendalam biarpun sampai ke peringkat sektor rumah tangga. Kejadian vandalisme, mat rempit dan bohsia misalnya bermula daripada kelemahan persekitaran rumah tangga. Justeru, komuniti bandar perlu telus dalam soal ini termasuk menyertai program-program pendidikan alam rumah tangga yang dianjurkan oleh pihak pemerintah. Selain itu, prinsip 'menjaga tepi kain orang' untuk tujuan kebaikan seharusnya diterima secara ikhlas oleh komuniti bandar demi menjaga keselamatan dan kesejahteraan kawasan kejiranan mereka. Ciri ketiga pula, semua pihak perlu mempunyai jentera bertindak balas dengan cepat untuk mencegah kejadian jenayah. Perkara ini melibatkan soal keprihatinan dan kepekaan terhadap keadaan sekeliling. Penggunaan CCTV hanyalah alat bantuan, tetapi kepekaan dan tindak balas yang cepat oleh komuniti bandar sangat penting dalam usaha mencegah kejadian jenayah.

Ciri yang keempat ialah keadilan untuk semua. Semua pihak iaitu pemerintah, pentadbir, pengusaha dan komuniti bandar perlu lebih peka dalam menjalankan program keselamatan selain daripada 23 langkah tadi. Soal keselamatan seperti kejadian jenayah banyak dipengaruhi oleh niat dan peluang untuk manusia melakukannya. Kurangnya program dan aktiviti masa lapang kepada kanak-kanak dan golongan remaja boleh menjerumus mereka kepada kegiatan jenayah. Persoalannya, di mana sifat keadilan untuk semua sekiranya kemudahan masyarakat hanya disediakan di kawasan rumah kos tinggi dan kos sederhana tinggi? Bagaimana kemudahan masyarakat untuk perumahan kos rendah dan kos sederhana rendah? Daripada pemerhatian penulis, terdapat sekarang ini usaha menebus gunatanah kawasan lapang di kawasan perumahan untuk tujuan pembangunan kawasan komersial dan perumahan berkepadatan tinggi. Justeru, di manakah sifat keadilan untuk semua jika kawasan lapang tadi ditebus guna untuk kepentingan lain dan bukannya untuk kepentingan kawasan riadah komuniti bandar? Oleh sebab itu, masa lapang anak-anak ini terbuang kerana tiada tempat beriadah, maka

peluang anasir-anasir yang tidak baik mempengaruhi niat mereka melakukan jenayah mudah sekali terjadi.

Jadual 2: *Good Governance* Perancangan dan Pengurusan Bandar Selamat

Pihak Terlibat	Skop	Falsafah	Teologi	Sosiologi
<ul style="list-style-type: none"> — Pemerintah — Pentadbir — Pengusaha (swasta) — NGOs — Penduduk <p>Ciri-ciri <i>Good governance</i>;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bertanggung jawab - Ketelusan - Bertindak balas - Keadilan untuk semua - Keberkesanan & kecekapan - Menurut peraturan - Penyertaan bersama atau Usaha sama (Collaborative) 	<ul style="list-style-type: none"> — Persekitaran individu — Persekitaran kelompok — Persekitaran masyarakat — Persekitaran fizikal — Persekitaran politik — Persekitaran ekonomi — Persekitaran sosial — Persekitaran budaya 	<ul style="list-style-type: none"> — Deontologikal — Universalisme — Objektiviti — Subjektiviti 	<ul style="list-style-type: none"> — Akidah (agama), akal, nyawa, harta, keturunan, maruah, institusi keluarga dan alam sekitar. — Menekankan hubungan antara manusia dengan Penciptanya, hubungan manusia dengan manusia, serta hubungan manusia dengan persekitarannya. — Adab dan Ihsan 	<ul style="list-style-type: none"> Adaptasi Difusi Inovasi Perubahan sosial terancang Pembangunan sosio-ekonomi Pembangunan pendidikan dan budaya Pembandaran mampan dan mapan serta menolak mampan

Sumber: diubah suai daripada Sher (1979), Shiffer (1992), Osborne & Gaebler (1993), Shamsudin Osman et al (2000), Abdul Rahman Hj. Abdullah (2002), Kreimer, Arnold & Carlin (2003) dan Sharifah Hayaati Syed Ismail al-Qudsy (2004).

Ciri yang kelima ialah perlu ada tindakan yang membawa kepada keberkesanan dan kecekapan dalam melaksana program bandar selamat. Kecekapan dan keberkesanan ini tidak semestinya bertanggung oleh satu pihak iaitu pihak pemerintah dan pentadbir sahaja. Pengusaha dan komuniti bandar mesti juga cekap dan berkesan bagi memastikan maruah dan harta benda mereka selamat daripada kegiatan jenayah. Ia berkait rapat dengan ciri yang ketiga tadi iaitu bertindak balas dengan cepat menutup punca dan peluang yang membolehkan kejadian jenayah berlaku. Penggunaan ICTs misalnya boleh membantu

pengecambahan jenayah, sebagai contoh kajian oleh penulis di USJ18 Subang Jaya menunjukkan projek *E-Neighbourhood watch* telah berjaya mencegah kejadian jenayah di kawasan tersebut. Semua penduduk boleh menyalurkan maklumat dengan cepat tentang aktiviti yang mencurigakan di kawasan mereka di laman web tidak kira siang atau pun malam. Laman web itu pula mempunyai hyper rangkaian dengan laman web balai polis yang terdekat (Jalaluddin Abdul Malek, 2005).

Ciri yang keenam ialah sentiasa menurut peraturan dan undang-undang yang telah ditetapkan. Tugas menjaga keselamatan dan kesejahteraan bandar boleh menjadi ringan bila semua pihak menurut peraturan dan undang-undang yang ada, sebagai contohnya dalam hal mematuhi had laju di kawasan perumahan. Masyarakat yang dikatakan sivil dan mempunyai kesedaran sivik yang tinggi sentiasa peka dengan peraturan had laju kenderaan terutama di kawasan perumahan. Sebenarnya pematuhan had laju ini merupakan satu piawai untuk keselamatan pengguna jalan raya di kawasan perumahan. Jika piawai ini diterima dan sudah menjadi satu budaya komuniti bandar, kejadian kemalangan jalan raya dan kejadian jenayah dapat dibendung. Penjenayah misalnya akan membawa kenderaan dengan laju di kawasan perumahan bila telah melakukan jenayah, ini memudahkan pengecaman dibuat kerana mereka telah melanggar had laju tadi.

Ciri yang terakhir ialah memerlukan penyertaan bersama atau muafakat (*Collaborative*) oleh semua pihak (Healey, 1998). Ciri ini sangat penting sekali perlu dipatuhi oleh pihak pemerintah, pentadbir, pengusaha dan komuniti bandar. Jika tidak dipatuhi, enam ciri yang lain juga turut tidak berjaya diamalkan. Tanpa ada sifat bekerjasama, penyertaan dan usaha sama yang ikhlas dari semua pihak, program menjaga keselamatan bandar boleh gagal termasuk 23 langkah di atas. Sikap mementingkan diri sendiri, mengira keuntungan yang berlebihan, tidak pedulikan orang lain dan mengabaikan keadaan sekeliling seharusnya tidak ada di kalangan komuniti bandar. Ini kerana sifat tersebut sangat bertentangan dengan falsafah etika deontologikal dan nilai universalisme program bandar selamat (Jadual 2). Tindakan penyertaan bersama oleh semua pihak merupakan satu daripada amalan demokrasi dalam proses menjaga keselamatan dan kesejahteraan bandar. Penulis percaya penyertaan bersama dapat mewujudkan satu kefahaman yang dapat memikirkan kaedah terbaik bagi memastikan bandar selamat, sejahtera dan berdaya huni (*liveable city*) (Arune, 2006). Ini kerana pihak pemerintah dan komuniti bandar tidak dikesualikan dalam membuat cadangan serta keputusan bagi melaksana program bandar selamat, termasuk 23 langkah tersebut. Namun begitu, proses demokrasi penyertaan ini bergantung kepada kepekaan komuniti bandar dan karisma pemerintah untuk bersama-sama duduk berunding, berbincang dan mengambil satu keputusan yang kolektif.

KESIMPULAN

Perbincangan ini tidak beranggapan bahawa program bandar selamat oleh JPBD mempunyai terlalu banyak kelemahan dan tidak akan berjaya dilaksanakan. Memang diakui tindakan awal memperkenalkan 23 langkah program bandar selamat merupakan tindakan yang bijak, cepat dan betul untuk mencegah kejadian jenayah yang semakin meningkat di bandar-bandar. Namun begitu semua pihak iaitu pihak pemerintah, pentadbir, pengusaha (swasta) dan komuniti bandar seharusnya mempunyai pemikiran

untuk rasa terlibat secara muafakat (*collaborative*) merancang dan menguruskan bandar selamat. Pertamanya, memerlukan pemikiran usaha sama dengan mengambil kira semua aspek pendekatan pemahaman sama ada aspek falsafah, teologi dan sosiologinya. Keduanya, usaha sama dalam aspek pendekatan melaksana program bandar selamat yang seharusnya secara menyeluruh. Program seperti penambahbaikan institusi dan fizikal bandar (struktur) perlu disertakan program pengurusan manusia dan budayanya demi menjaga keselamatan bandar dari kegiatan jenayah. Prinsip menunding jari dan menyalahkan pihak lain seperti lagu 'bangau oh bangau' perlu diketepi untuk menjayakan program bandar selamat. Begitu juga, untuk mewujudkan bandar yang selamat dan berdaya huni tidak hanya boleh bergantung kepada 23 langkah program bandar selamat sahaja (Jadual 1). Kalau boleh, perlu ditambah langkah-langkah yang lain seperti menyentuh soal pembangunan modal insan dan pembangunan modal sosial di kalangan penduduk dalam komuniti bandar selamat.

RUJUKAN

- Abdul Rahman Al-Ahmadi. 2000. *Petua membina rumah Melayu: Dari sudut etnis antropologi*. Kuala Lumpur: Perpustakaan Negara Malaysia.
- Abdul Rahman Hj. Abdullah. 2002. *Tradisi falsafah ilmu: Penghantar sejarah dan falsafah sains*. Batu Caves, Selangor Darul Ehsan: Pustaka Ilmi.
- Arunee, S. 2006. Liveable cities- the Thai way. International Convention World Town Planning Day, 'Toward Liveable Cities-The ASEAN way'. Nikko Hotel, Kuala Lumpur. 9-10 November.
- Atwater, E. 1990. *Psychology of adjustment: Personal growth in a changing world*. Englewood Cliffs, New Jersey: Prentice Hall.
- Burchell, R. W. & Sternlieb, G. (eds.). 1984. *Planning theory in the 1980s: A search for future directions*. New Jersey, USA: Center for Urban Policy Research.
- Crouch, D. P. 1985. *History of architecture, stonehenge to skyscrapers*. New York: McGraw Hill.
- Davis, M. 1990. *City of quartz: Excavating the future in Los Angeles*. New York: Vintage.
- Douglas, J. D. et al. 1980. *Introduction to the sociologies of everyday life*. London: Allyn and Bacon Inc.
- Ekblom, P. et al. 1996. *Safer cities and domestic burglary*. London: Home Office Research and Statistics Directorate.
- Field, J. 2003. *Social capital*. London: Routledge.
- Healey, P. 1998. Collaborative planning in a stakeholder society. *Town Planning Review*, Vol. 69(1): 1-21.
- Hollis, L. 2013. *Cities are good for you: The genius of the metropolis*. New York: Bloomsbury Press.
- Jabatan Kemajuan Islam Malaysia (JAKIM). 2005. *Konsep Islam Hadhari : Satu penjelasan*. Kuala Lumpur : Percetakan Nasional Berhad.
- Jabatan Perancangan Bandar dan Desa (JPBD), Semenanjung Malaysia. 2004a. *Perlaksanaan program bandar selamat di negara ini*. Mesyuarat Jawatankuasa Perunding Majlis Daerah Seluruh Malaysia. 20-21 Disember.

- Jabatan Perancangan Bandar dan Desa (JPBD), Semenanjung Malaysia. 2004b. *Pewujudan bandar dan pekan selamat di negara ini: Cadangan awal*. JPBD.
- Jabatan Perancangan Bandar dan Desa (JPBD), Semenanjung Malaysia. 2004c. *Program bandar selamat: Ilustrasi 23 langkah pencegahan jenayah*. Kuala Lumpur: JPBD, Kementerian Perumahan dan Kerajaan Tempatan.
- Jabatan Perancangan Bandar dan Desa (JPBD), Semenanjung Malaysia. 2006. *Dasar Perbandaran Negara*. Kuala Lumpur: JPBD, Kementerian Perumahan dan Kerajaan Tempatan.
- Jabatan Perancangan Bandar dan Desa (JPBD), Semenanjung Malaysia. 2011. *Bandar Selamat 2010*. Kuala Lumpur: JPBD, Kementerian Perumahan dan Kerajaan Tempatan.
- Jalaluddin Abdul Malek. 2005. *Pembangunan bandar pintar dan identiti masyarakat global bermaklumat di Malaysia: Kajian kes Putrajaya dan Subang Jaya*. Tesis PhD. Institut Pengajian Siswazah, Universiti Malaya.
- Kamalruddin Shamsudin. 2004. *Peranan pegawai perancang bandar dalam pelaksanaan program bandar selamat*. Mesyuarat Pegawai Kanan Perancang Bandar dan Desa Malaysia. Shah Alam. 11-12 Oktober.
- Kamalruddin Shamsudin. 2006. *Pencapaian pelaksanaan program Bandaraya Shah Alam*. Seminar Kebangsaan Pengurusan Bandar 2006. Shah Alam. 4-5 September.
- Kreimer, A., Arnold, M. & Carlin, A. (eds). 2003. *Building safer cities: The future of disaster risk*. Washington D.C: The World Bank.
- Levi, M. 2001. *Business, cities and fears about crimes*. *Urban Studies*, Vol. **38(5/6)**: 849-868.
- Lilian Too. 1997. *Basic feng shui*. Adelaide, Australia: Oriental Publications.
- Livezey, L. W. (ed). 2000. *Public religion faith in the city and urban transformation*. New York: New York University Press.
- Mohd. Yusof Din. 2006. *Inisiatif penduduk dalam mencapai matlamat 'Bandar Selamat Warga Sejahtera'*. Seminar Kebangsaan Pengurusan Bandar 'Bandar Selamat Warga Sejahtera'. 4-5 September. Majlis Bandaraya Shah Alam.
- Mumford, L. 1938. *The culture of cities*. New York: Hartcourt, Brace and Company.
- Nelson, A. L., Bromley, R. D. F & Thomas, C. J. 2001. *Identifying micro-spatial and temporal patterns of violent crime and disorder in the British city centre*. *Applied Geography*, Vol.**21**: 249-274.
- Osborne, D. & Gaebler, T. 1993. *Reinventing government: How the entrepreneurial spirit is transforming the public sector*. New York: A Plume Book.
- Pain, R. & Townshend, T. 2002. *A safer city for all? Senses of 'community safety' in Newcastle upon Tyne*. *Geoforum*, Vol. **33**: 105-119.
- Polis DiRaja Malaysia (PDRM). 2014. *Jenayah Indeks Negeri Di Malaysia*. PDRM. Malaysia.
- Ramlan Othman. 2006. *Imbasan pembangunan holistik Bandaraya Shah Alam*. Seminar Kebangsaan Pengurusan Bandar 'Bandar Selamat Warga Sejahtera'. 4-5 September. Majlis Bandaraya Shah Alam.
- Samsudin Osman et al. 2000. *Good governance: Issues and challenges*. Kuala Lumpur: National Institute of Public Administration (INTAN).

- Selva, T. 2003. *Vasthu Sastra: Indian feng shui for health, wealth, happiness, harmonious living and world peace*. Kuala Lumpur: Kasthuri Books.
- Sharifah Hayaati Syed Ismail al-Qudsi (pnyt.). 2004. *Elektif governan di Malaysia menurut perspektif Islam*. Kuala Lumpur: Penerbit Universiti Malaya.
- Shaw, M. 1995. Towards safer cities?: Crime, political transition and changing forms of policing control in South Africa. *African Security Review*, Vol. **4 (5)**: 1-9.
- Sher, G. (pnyt.). 1979. *John Stuart Mill, Utilitarianism*. Indianapolis, Indiana USA: Hackett Publishing Company.
- Shiffer, M. J. 1992. Towards a collaborative planning system. *Environmental and Planning B: Planning and Design*, Vol. **19**: 709-722.
- Simmel, G. 1969. The metropolis and mental life. Dlm. Sennett, R. (ed). *Classic essays on the culture of cities*. New Jersey: Prentice-Hall.
- Singh, I. B. & Pelton, J. N. 2013. *The safe city: Living free in the dangerous world*. Washington, D.C: Emerald Planet.
- Sparks, R. , Girling, E. & Loader, I. 2001. Fear and everyday urban lives. *Urban Studies*, Vol. **38 (5/6)**: 885-898.
- Wijoyo, S. 2005. *Kotak-katik kota nekropolitan*. Surabaya: Airlangga University Press.
- Yahaya Udin. 2006. Pendekatan pasukan polis dalam pencegahan jenayah bandar. Seminar Kebangsaan Pengurusan Bandar `Bandar Selamat Warga Sejahtera`. 4-5 September. Majlis Bandaraya Shah Alam.
- Zimring, F. E. 2013. *The city became safe: New York's lesson for urban crime and its control*. Oxford: Oxford University Press.

Jalaluddin Abdul Malek & Mohd Asruladlyi Ibrahim
 Pusat Pengajian Sosial, Pembangunan dan Persekitaran
 Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan
 Universiti Kebangsaan Malaysia, Bangi, Selangor.
jbam@ukm.edu.my